

דף טז

'מירוח העכו"ם... גלגול עכו"ם...'. כמה מהראשונים כתבו על פי הנראה מתוך הסוגיא ומכמה מקומות, שעיקר הדבר תלוי מי הם הבעלים על הפירות בזמן המירוח, שאם הם שייכים לנכרי באותה שעה – הרי זה 'מירוח נכרי', אבל אם הם של ישראל, ונכרי ממרח את פירותיו – אין זה 'מירוח נכרי' (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ה נו; תוס' בכורות יא. וכן העיר בקרן אורה).

וכן מדוקדק מלשון רש"י ד"ה גזרה ויקנהו לעכו"ם. וערש"י בכורות יא: ד"ה דאמרחינהו ובתוס' ובשטמ"ק שם אות כד בשם הרא"ש, ובשפ"א ובחדושי הנצי"ב שם. וע' שטמ"ק כאן.

ודעת כמה מהראשונים שפירות נכרי שמירחם ישראל חייבים מהתורה (ע' תוס' ושאר ראשונים קדושין מא: וכן יש מדקדקים מלשונות הרמב"ם. ע' בהקדמת ספר חרדים ובשל"ה שער האותיות. וע' באורך בקהלות יעקב שם לה. ויש סוברים שזה דוקא בתבואה שהגיעה לעונת המעשרות ביד ישראל ואח"כ מכרה לעכו"ם, שאז אין פוטר אלא מירוח עכו"ם ממש, אבל תבואה שגדלה אצל העכו"ם אפילו מירחה ישראל פטורה. עפ"י מהריט"א קדושין מא – לשיטת ר"י).
וכן לאידך גיסא; שיטת הרמב"ם (תרומות א, יג. ע"ש בכס"מ ובקין אורה כאן. וכן הביאו הש"ך יו"ד שלא סקט"ו) שאפילו פירות של ישראל, אם נתמרחו ע"י נכרי – פטורים מהתורה. אלא שחכמים חייבו בתרומות ומעשרות באופן זה. [וגזרת בעלי כיסין מתפרשת לשיטתו שחששו שיפקיע מתרומות ומעשרות ע"י שישכור כותי למרח את תבואתו. אבל אם הם של הנכרי בשעה שהגיעו לעונת המעשרות, אף מדרבנן לא חייבו. עפ"י בהגר"א יו"ד שלא, טז].

וכן כתב כאן בשיטה מקובצת (א, טו בשם תוס' אחרות) שמירוח נכרי פוטר גם כשהתבואה שייכת לישראל. ואולם לענין גלגול החלה, הכל תלוי בבעלים ולא באדם המגלגל (וע"ש על מקור החילוק בין מירוח לגלגול. וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ו נח).

וכן הוכיח הרא"ש (בשו"ת ב, ב) בענין גלגול עכו"ם שאינו פוטר בעיסת ישראל. וכן פסק בשו"ע (ביו"ד של) שהעיקר תלוי בבעלים, אם הוא ישראל או נכרי, ולא באדם המגלגל.

'עובד כוכבים שהפריש פטר חמור'. 'הפריש' לאו דוקא, שהרי אינו תלוי בהפרשה, אלא משמיענו אפילו רצה הנכרי להחמיר על עצמו ולנהוג קדושה בפטר חמור – מודיעים לו שהוא פטור. ואפשר שנקט פטר חמור ולא בכור בהמה טהורה – שאם הפרישו והקדישו, חלה עליו קדושת פה, שהרי נכרים מקריבים נדרים ונדבות, ואפילו שלמים – הלא יכול לכולי עלמא למסור לישראל להקריב (עפ"י קרן אורה).

'חלת עובד כוכבים... מודיעין אותו שהוא פטור, חלתו נאכלת לזרים' – כדי שלא יחשוב שהזר אוכל חלה, לכך מודיעים אותו (עפ"י ש"ך יו"ד שכא סק"ג).

(ע"ב) אפשר דאפי לה פחות מחמשת רבעים קמח ועוד' – אף כי לכתחילה אסור לעשות כן, לאפנתה פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה (טור יו"ד שכד).

וכן לענין הכנסת התבואה במוץ, מגונה הדבר – ע' גטין (פא): 'בא וראה מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים... וגם איסור יש בדבר, כבחלה. או אפשר, לפי מה שכתבו התוס' שאין התר בשהכניסה במוץ אלא באכילת עראי, אבל אכילת קבע אסורה, נמצא שאינו מפקיע המצוה, כי מוכרח הוא לעשר אחר כך כדי לאכול אכילת קבע (עפ"י שו"ת רב פעלים ח"א יו"ד ה).

'בא לו לעשרון, נתן עליו שמנו ולבונתו, יצק ובלל...'. כתב רש"י שנתנית השמן בעשרון קודמת לסולת (וכדלהלן ע'ד). ונראה שדוקא השמן, אבל הלבונה לא ניתנה אלא לאחר הבלילה, שאם לא כן הלא תתערב בבלילת המנחה, והרי אם בשעה שקמץ עלה בידו קורט של לבונה – פסל. וכן מבואר ברמב"ם, שנתנית הלבונה נעשית לאחר מכן (ק"ן אורה ויד דוד).

דף סח

'מתוך שלא היתרתה לו אלא על ידי קיטוף – זכור הוא. אמר ליה אביי: תינח קצירה, טחינה והרקדה מאי איכא למימר? – הא לא קשיא, טחינה בריחיא דידא, הרקדה על גבי נפה. בית השלחין דשריא קצירה... מאי איכא למימר? אלא אמר אביי: חדש בדיל מיניה...'. משמע שלדעת אביי אין צורך בשינויים הנזכרים. ואולם נראה ברור שזהו רק בטחינה והרקדה, לא הצריכו לשנות בהם כיון שאנשים בדלים מן החדש, אבל הקצירה הלא אסורה מן התורה, ורק בבית השלחין מותר לקצור מפני שתבואתה אינה ראויה להבאת העומר (כדלהלן ע'א), אבל משאר שדות הלא איסור תורה הוא, הלכך אין התר להכין קמח וקליות אלא על ידי קיטוף ביד – שאין זה בכלל 'קצירה'.

וכן משמע מן הלשון 'מתוך שלא היתרתה לו אלא ע"י קיטוף' – משמע שהיא הנחה מוקדמת ומוסכמת, ולא משום שינוי אלא מעיקר הדין.

[וע' בשו"ת שאגת אריה (י) שמצדד לומר שלפי דעת תנאים אחת (בחולין קל. לענין לקט) שקיטוף בכלל קצירה. ולפי"ז אין להתיר קיטוף קודם קצירת העומר].

'אמר רבא: דר' יהודה אדר' יהודה קשיא, דרבנן אדרבנן לא קשיא?...'. ההנחה הפשוטה היא שסתם חכמים החולקים על רבי יהודה היינו רבי מאיר בר פלוגתיה. כן העירו התוס' בכמה מקומות. ואמנם מצינו יוצאים מן הכלל הזה. ע' במצויין ביוסף דעת סנהדרין ח.

'זהו דרב אשי ברותא היא; תינח מקלי ואילך, עד קלי מאי איכא למימר'. אפשר שרב אשי סובר שלא חששו שמא יבוא לאכלו אלא בלחם, שהוא עיקר מזונו של אדם, אבל קמח-קלי וכן חטים, הגם שלפעמים כוססים אותם – לא חששו (שפת אמת).

ולפי זה בדין היה שאדם שביתו בדוק מלחם, וצריך לבדוק רק מחטים מחומצות, יודה רבי יהודה שיש לבדוק אף במועד. אך אפשר שלא חילקו חכמים בדבר, ומעיקרא לא תיקנו בדיקה במועד כלל.

על ביטוי זה, 'זהו דרב אשי ברותא / בדותא' – ע' במובא ביוסף דעת זבחים ק:

על דיון הפוסקים בענין התעסקות ומסחר בדברים האסורים באכילה, האם יש לאסור משום חשש אכילה – ע' במובא ביוסף דעת ב"מ צב.

'רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו: אפילו בזמן שבית המקדש קיים, האיר המזרח מתיר. והכתיב עד הביאכם? – למצוה'. התוס' כאן נקטו שהיא מצוה גמורה, ואיסור תורה יש לאכול קודם הקרבת העומר. והקשו על כך כמה קושיות. ולעיל (ה:) כתבו התוס' שאינו 'עשה' גמור אלא מצוה מן המובחר

ובקולחות, שלא יתמעכו. ואין דישה בעומר. עתוס' פה. ד"ה אין) ואחר כך נותנים אותם באבוב (= כלי קליה של מוכרי קליות, העשוי מנחושת קלל - וזהו לשון 'קלי') המנוקב ככברה כדי שתהא האור שולט בכולו. גרש - טחון בריחים של גרוסות (טחינה גסה, כדי שהפסולת לא תעבור בנקבי הנפה) - לאחר ששטחום בעזרה והרוח היתה מנשבת בהם. כרמל - רך (חילוף אותיות כר - רך) ומל (- נמלל ביד). דבי רבי ישמעאל תנא: כר-מלא (- הגרעין מבושל כל צרכו ואינו שדוף, וממלא את הזג). יש מפרשים 'כרמל' שנאמר לענין איסור חדש שהוא יבש לגמרי, ולא כ'כרמל' שנאמר במנחת העומר (עפ"י רבנו גרשום כריתות ד:). ואולם רש"י (שם) פרש באופן זה.

ב. דרשות נוטריקון:

כרמל - רך מל; כר מלא.

וכרמל בצק לנו ויאמר תן לעם ויאכלו - בא ויצק לנו ואכלנו. ונוה היה (- נאה היה הלחם).

נתעלסה באהבים - נושא ונתן ונעלה (למיטה) ונשמח ונתחטא (- לשון משחק).

כנף רננים נעלסה - נושא עולה ונתחטא (- לשון הורדה, הנחה. או לשון טיול - משחק. ערש"י ותוס').

כי ירט הדרך - יראתה ראתה נטתה.

ג. שארית הקמח של מנחת העומר היה נפדה ונאכל לכל אדם, וחייב בחלה (שהרי שעת הגלגול קובעת לחיוב חלה, וזה נתגלגל ביד הדיוט) ופטור מן המעשרות, שמירוח הקדש פוטר (דגנך - ולא דיגון הקדש). רבי עקיבא מחייב, שלא ניתנו מלכתחילה אלא כפי הצורך ואילו השאר לא קידש. (אפשר שלרבי עקיבא אין צריך פדיה. או אפשר שפודים מדרבנן, שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון. תוס'. וע' בשפ"א).

דפים סו - סז

קטז. א. מירוח הקדש ומירוח עכו"ם - האם פוטרם מתרומות ומעשרות?

ב. גלגול עיסה של הקדש או נכרי - האם פוטר מחלה או לא?

ג. כיצד מערים אדם על תבואתו להפטר מתרומות ומעשרות?

ד. פטר חמור של נכרי, מה דינו?

א. מירוח הקדש פוטר (דגנך. סתם מתניתין בפאה ובחלה). לדברי רב כהנא, רבי עקיבא סובר שאינו פוטר. ואילו רבי יוחנן ורבא ועוד אמוראים חולקים וסוברים שגם לרבי עקיבא פוטר. ומותר לגמרי, הן באכילת עראי הן באכילת קבע (עפ"י תד"ה כדי; תוס' רעק"א פאה ד, ח).

מירוח עכו"ם - מחלוקת תנאים; רבי יהודה ורבי מאיר סוברים שאינו פוטר (דגנך, דגנך - מיעוט אחר מיעוט, לרבות), ותורמים ומעשרים משלו על של ישראל, ולהפך. רבי יוסי ורבי שמעון פוטרם (ומותר לאכול אפילו אכילת קבע. תוס' ועוד).

ואמרו (לפי דברי רבא) שאעפ"כ חכמים גזרו לחייב משום בעלי כיסים (הלוקחים תבואה מן החמרים, ולא יבדילו בין מוכר נכרי לישראל. פירוש אחר: שיערימו לפטור תבואתם ע"י מירוח עכו"ם (רש"י), או יתלו את ממונם בגוי כדי לפוטרו (ערמב"ם תרומות ד, טו). ודוקא בתרומת ארץ ישראל, אבל תבואת חו"ל שאינה אלא מדרבנן - בגוי אין תרומתו ותרומה ואינה מדמעת.

- א. הלכה כרבי יוסי ורבי שמעון שמירוח נכרי פוטר (רמב"ם תרומות א, יא ואילך; יו"ד שלא, ד ז ועוד).
יש מהראשונים שפסק שאינו פוטר (תורי"ד קדושין מא:).
- ב. נחלקו הראשונים בפירוש 'מירוח עכו"ם' האם הכוונה לפירות השייכים לנכרי, ואפילו מירוח ישראל, או הכוונה לפעולת המירוח שנעשתה על ידי נכרי. ויש אומרים אפילו פירות ישראל שנתמרחו על ידי עכו"ם נפטרו.
- ג. כתבו התוס' שאין חילוק בין תבואה שמלכתחילה היתה של הגוי [למאן דאמר אין קנין לנכרי להפקיע מתו"מ] או קנאה מישראל (וכן דעת הראב"ד מעשר יא, טו). ויש סוברים שבאופן זה שקנאה מישראל, אין מותר אלא אכילת עראי, כאילו לא נתמרחו כלל (עפ"י שטמ"ק).
ודעת הרמב"ם (תרומות א, יא והלאה. וכן בתשובה שלו) שלא גזרו חכמים אלא בפירות שקנה הגוי מישראל אחר שבאו לעונת המעשרות, אבל היו של הגוי מקודם לכן – פטורים מכל וכל. (וע' שו"ת ר' בצלאל אשכנזי א; שער המלך תרומות ד, טו; חדושי הגר"ח הלוי בכורים ב, טו; יד דוד).
- ד. עוד כתבו התוס' בסוף דבריהם, שלא גזרו אלא באכילת קבע ולא בעראי. [ואולם לפי הסוברים שמירוח עכו"ם פוטר רק באכילת עראי, הגזרה היתה אף על אכילת עראי].
עוד מבואר מתוך דבריהם שגם רבינא ור"פ מודים לרבא שגזרו מדרבנן.

מירוח פירות הפקר – נראה שתלוי במחלוקת התנאים גבי מירוח עכו"ם. והוא הדין כשהיו הפירות בשעת מירוח אסורים בהנאה, שאינם נחשבים כשלו (עפ"י שו"ת פרי יצחק ח"ב לג. וע' חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב כד, ד; קובץ שעורים פסחים טו–טז).

- ב. גלגול בעיסת הקדש – פוטר לגמרי מן החלה, גם אם נפדית לאחר מכן (עריסתיכם).
א. אפילו לחמי תודה ונזיר שעדיין לא נתקדשו, כיון שגלגל על דעת להקדישן [לאפוקי עשאן ע"ד למכרן בשוק], הרי זה כמגלגל עיסה על מנת לבשלה שפטורה מהחלה, ואעפ"י שבשעת אפיה עדין חולין הם, כבר נפטרו מן החלה (עפ"י ר"ש חלה א, ג; חו"א יו"ד קצט, ג. וב'משנה ראשונה' תלה דין זה במחלוקת הראשונים).
ב. לדעת הסוברים [אליבא דרבי עקיבא] מירוח הקדש אינו פוטר, נחלקו אמוראים בירושלמי (חלה ג, ג) האם כמו כן גלגול הקדש אינו פוטר, אם לאו.

גלגול בעיסת נכרי – רבא נקט (לאחר שנסתפק בדבר) שתלוי הדבר במחלוקת התנאים האם מירוח נכרי פוטר מתרומות ומעשרות אם לאו. ולדעת רב פפא ורבינא פטור לכולי עלמא [אפילו אם אחר הגלגול ניתנה לישראל], ואם הפריש חלה מעיסה זו – מודיעים אותו שהוא פטור, ואינה חלה ונאכלת לזרים (עריסתיכם). יש מי שאומר שלמסקנא א"צ לדרשה זו, אלא נלמד מתרומה בגזרה שוה ד'ראשית'. ע' צל"ח פסחים לה; שפ"א כאן; שבת הלוי ח"ו נח).

וכן הדין בגר שנתגייר והיתה לו עיסה, ונתגלגלה עד שלא נתגייר. [ובזה רבי עקיבא חולק וסובר שהכל חולך אחר הקרימה בתנור. חלה ג, ג].

- א. הקובע לענין גלגול הוא בעלי העיסה בשעת הגלגול, האם הוא ישראל או נכרי. ואין הפרש מי עושה את פעולת הגלגול (עפ"י חלה ג, ה, ורע"ב; שיטמ"ק כאן; יו"ד שלא, א ועוד).
ב. לדעת הסובר גלגול נכרי אינו פוטר, יתכן שאפילו קנה ישראל מן הנכרי פחות מכשיעור חיוב חלה – חייב בחלה, שכבר נתחייבה העיסה הגדולה כשהיתה אצל הגוי (ע' קרן אורה).

ג. להלכה, גלגול הנכרי פוטר [וכן מירוחו פוטר כנ"ל].
 ואם היתה העיסה ביד נכרי בשעת נתינת המים לקמח ואח"כ נתנה לישראל וגלגלה – חייבת בחלה. ואעפ"י שמשעת נתינת המים אפשר להפריש ממנה חלה, עדיין לא נגמרה מלאכתה להאסר באכילת עראי, שעדיין לא הגיעה שעת החיוב הגמור בחלה עד הגלגול, ובאותה שעה של ישראל היתה (עפ"י פסקי חלה להרשב"א ב ומאירי חלה ג, ב).
 וכן הדין בעיסת הקדש שפדאה בין נתינת המים לגלגול – חייבת (עפ"י חדושי הגר"ח הלוי תרומות א, כב; אחיעזר יו"ד לט).

ג. אמר רבי אושעיא: מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה [אלא שמגונה הדבר. ע' ברכות לה: וגטין פא; טור יו"ד שכד].

א. רש"י (בפסחים ט. ובע"ז מא: ובנדה טו:) כתב שאין זה מועיל אלא לאכילת בהמה או לאכילת עראי של אדם, אבל אכילת קבע – אסורה. וכן הסכימו התוס'. אבל הר' אפרים פרש שמותר אף באכילת קבע [ומה שאמרו 'כדי שתהא בהמתו אוכלת – מפני שדרכו להערים ולומר שלצורך בהמתו הוא מכניס, שמתבייש לומר לצורך עצמו]. וכן נקט הרשב"א (בשו"ת, ח"א שסא).

ב. הכניס במוץ וגמר מלאכתם בבית והוציאם וחזר והכניסם דרך שער הבית – משמע בתוס' שאינם מתחייבים. והמאירי (בביצה לד:) נסתפק בדבר. ובמנחת חינוך (שצה) ובחזון איש (שביעית א, ח) נקטו לחיוב. (וע' שאגת אריה צו; דובב מישרים ח"א צה, ובהגהות מלא הרועים כאן; ברכת שמעון פסחים ז; חדושי ר' שמואל שם ח).

ג. נחלקו הראשונים בדברים שדרכם להימרח חוץ לבית, ונמרחו בתוך הבית, האם חייבים (רמב"ם רמב"ן ועוד) אם לאו (רש"י ותוס' ועוד).

ישנה הערמה נוספת לפטור ממעשרות, ע"י הכנסתם הביתה דרך גגות וקרפיות.

ד. נכרי שהפריש פטר חמור (רש"י פרש שהפריש שה לפדיון. והתוס' פרשו כלפי הפטר-חמור עצמו) – מודיעים אותו שאינו חייב, ומותר בגיזה ועבודה (כלומר מותר בהנאה אפילו לדעת התנאים שפטר חמור אסור בהנאה. עפ"י תוס'. יש מי שכתב שהמדובר על איסור 'גיזה ועבודה' ככפסוה"מ, ולא בתורת הנאה. ע' בפירוש הריב"ן למכות כא: שפ"א בכורות ט:).

דפים טז – טח

ק"ז. א. מהו סדר עבודות מנחת העומר לאחר ניפוי הסולת?

ב. האם מותר לקצור ולהכין קמח מן התבואה החדשה, טרם קרב העומר?

א. נותן שמן לתוך העשרון (= הכלי), נותן הסולת לתוכו, וחוזר ויוצק שמן על הסולת ובולל (עפ"י רש"י ותוס'). ושוב נותן שמן בשלישית, כבשאר מנחות. תוס' עפ"י משנה להלן עד:), ונותן עתה לבונה (מפרשים), מניף, מגיש לגבי מזבח, קומץ, מקטיר הקומץ. שאר המנחה נאכל לכהנים.

ב. אסור לקצור קודם העומר מלבד בבית השלחין שבעמקים (שאינן העומר בא משם, וגם יש הפסד אם יאחרו מלקצור שם (עפ"י רש"י ותוס'). ויש גורסים: בית השלחין ובית העמקים. עתוס'). וגם שם לא התירו חכמים אלא לקצור אבל לא לגדוש (לפי שאין באיחור הגדיש הפסד. תוס').